

ARBITRABILITA SPOTŘEBITELSKÝCH SPORŮ

JANA HERBOCZKOVÁ

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Zatímco obecně se arbitrabilita sporů rozšiřuje, v oblasti spotřebitelských sporů je tento trend opačný, alespoň co se týče evropského právního prostředí. Přispívá k tomu zejména ochrana spotřebitele v právu EU a judikatura ESD. V České republice je tento trend rovněž následován, a to jak Nejvyšším soudem, tak zákonodárcem.

Key words in original language

Ochrana spotřebitele, evropské právo, arbitrabilita, přezkum bez návrhu, neplatnost rozhodčí doložky

Abstract

Whereas generally the arbitrability expands, in the area of consumer disputes this trend seems to be opposite, at least in European legal environment. Consumer protection in the EU law and the ECJ's case-law contribute to this trend. It is also followed in the Czech Republic by both the Supreme Court and the legislator.

Key words

Consumer protection, European law, arbitrability, ex officio review, invalidity of an arbitration agreement

Úvod

Rozhodčí řízení vždy bývalo a je významným způsobem řešení sporů zejména mezi obchodníky. V této oblasti právních vztahů se rozhodčí řízení v podstatě vyvinulo, neboť rigidní a zdlouhavý proces před národními soudy nevyhovoval ekonomickým potřebám obchodníků. Rozhodčí řízení se ale postupně začalo prosazovat i v jiných oblastech, např. i v oblasti spotřebitelských sporů, tedy v oblasti, která je poměrně silně regulována státem za účelem ochrany slabší strany.

Efektivita rozhodčího řízení závisí na míře, do jaké do tohoto způsobu řešení sporů nezasahují národní soudy. Je široce respektován princip závaznosti a konečnosti rozhodčího nálezu a princip omezených důvodů pro přezkum rozhodčích nálezů národními soudy, ať už ve fázi řízení o zrušení rozhodčího nálezu soudem v místě konání rozhodčího řízení nebo ve fázi řízení o uznání a výkonu cizího rozhodčího nálezu. Důvodem pro přezkum rozhodčího nálezu z hlediska merita jsou obecně buď neplatnost rozhodčí doložky nebo rozpor s veřejným pořádkem. Tyto důvody jsou

v mezinárodním měřítku uznány i Newyorskou úmluvou o uznávání a výkonu cizích rozhodčích nálezů či Vzorovým zákonem UNCITRAL. Nicméně zdá se, že ve spotřebitelských sporech si státy začínají uvědomovat, že řešení spotřebitelských sporů v rozhodčím řízení je způsobem, jak obcházet jejich pravidla chránící spotřebitele, která tyto státy chápou jako součást svého veřejného pořádku, nebo minimálně jako své imperativní normy.

Spotřebitel jako účastník právních vztahů je poměrně široce chráněn zejména na úrovni evropského práva. Není proto překvapivé, že obcházení pravidel chránících spotřebitele je předmětem zájmu i Evropského soudního dvora (dále „ESD“), který svou judikaturou posiluje trend zvýšené ochrany spotřebitele i v rozhodčím řízení. Svými rozhodnutími ve věcech *Mostaza Claro v. Centro Móvil* (dále „*Móvil*“)¹, a naposledy *Asturcom*², dal jasně najevo, že evropské normy na ochranu spotřebitele považuje za součást evropského veřejného pořádku a jejich neaplikace v rozhodčím řízení může mít za následek zrušení rozhodčího nálezu.

Míra volnosti stran i rozhodců v rozhodčím řízení, a existence rozhodčího řízení vůbec, je výsledkem vůle zákonodárce umožnit tento způsob řešení sporů, tedy vůle vzdát se svého monopolu při rozhodování sporů ve prospěch nestáných subjektů. Obecně lze konstatovat, že státy byly v tomto ohledu poměrně velkorysé. Nicméně se zdá, že státy, potažmo EU, v poslední době mají tendenci rozhodčí řízení poněkud limitovat za účelem ochrany svých základních zájmů, mezi něž patří i ochrana spotřebitele³.

Cílem tohoto příspěvku tedy bude analýza tohoto trendu ve světle výše uvedené judikatury ESD a rozbor vlivu těchto rozhodnutí na možnost použití tohoto způsobu řešení sporů ve vztahu ke spotřebiteli. Pokud totiž ESD bude dále v tomto trendu pokračovat, a pokud se dále bude rozšiřovat rozsah evropské právní úpravy ochrany spotřebitele, lze předpokládat, že rozhodčí řízení bude ve vztazích mezi podnikateli a spotřebiteli z praktického hlediska nepoužitelné. Dále bude tento příspěvek analyzovat, zda je tento trend následován či ne i v českém právním prostředí. V nedávné době totiž český Nejvyšší soud publikoval rozhodnutí Vrchního soudu v Praze chránící spotřebitele v rozhodčím řízení a toto rozhodnutí bylo následováno i návrhem zákonodárce.

¹ Case C-168/05 of 26 October 2006 (Directive 93/13/EEC). *Elisa Maria Mostaza Claro v. Centro Móvil Milenium SL*.

² Case C-40/08 of 6 October 2009, *Asturcom Telecomunicaciones SL v. Maria Kristina Rodríguez Nogueira*.

³ Landolt, P., *Limits on Court Review of International Arbitration Awards Assessed in light of States' Interests and in particular in light of EU Law Requirements*, *Arbitration International*, č. 23/1, 2007.

Judikatura ESD – *Móvil* a *Asturcom*

Rozhodnutí ESD ve věci *Móvil* vydané v roce 2006 se stalo jakýmsi milníkem při posuzování vztahu rozhodčího řízení a evropského spotřebitelského práva, podobně jako rozhodnutí *Eco Swiss*⁴ ve vztahu k evropského soutěžnímu právu. V případě *Móvil* totiž ESD naznačuje, že evropské spotřebitelské právo je součástí evropského veřejného pořádku, a tedy i součástí národních veřejných pořádků.

Krátce k případu: V roce 2002 uzavřela paní Mostaza Claro smlouvu o poskytování telefonních služeb se španělskou společností Centro Móvil. Součástí této smlouvy byla rozhodčí doložka. Při neplnění smlouvy podala společnost Móvil návrh na zahájení rozhodčího řízení, v jehož rámci paní Claro spolupracovala a nevznesla námitku neplatnosti rozhodčí doložky. Rozhodčí tribunál rozhodl v její neprospěch a teprve poté paní Claro podala u španělského soudu návrh na zrušení rozhodčího nálezu s tím, že rozhodčí smlouva je neplatná, protože představuje nepřiměřenou podmínku ve spotřebitelské smlouvě. Nepřiměřenou podmínku ve spotřebitelské smlouvě sankcionuje španělské právo⁵ neplatností, přičemž toto pravidlo je transpozicí evropské směrnice č. 93/13/EHS⁶.

Tato směrnice v čl. 3 stanoví, že smluvní podmínka, která nebyla individuálně sjednána, je nepřiměřená, jestliže způsobuje významnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran a je tak v neprospěch spotřebitele. Čl. 6 této směrnice dále stanoví, že takováto podmínka není pro spotřebitele závazná a čl. 7 stanoví, že členský stát musí spotřebitelům zajistit potřebné prostředky obrany proti podobným klauzulím.

Španělský soud v tomto případě zkonstatoval, že rozhodčí doložka je nepřiměřenou podmínkou a na základě národního práva implementujícího uvedenou evropskou směrnici je neplatná. Nicméně podle tehdy platného španělského rozhodčího zákona⁷ musí být neplatnost rozhodčí doložky namítnuta při prvním úkonu ve věci před rozhodčím tribunálem, což paní Claro neučinila. Proto se španělský soud obrátil na ESD s předběžnou otázkou, zda ochrana spotřebitele podle směrnice č. 93/13/EHS vyžaduje, aby soud zrušil rozhodčí nález na základě neplatnosti rozhodčí doložky, která obsahuje nepřiměřenou podmínku, i když námitka neplatnosti

⁴ Case C-126/97 *Eco Swiss* (1999) ECR I-3055

⁵ Ley 7/1998 sobre Condiciones Generales de la Contratación z 13.4.1998 (Boletín Oficial del Estado, BOE, č. 89 z 14.4.1998), který doplňuje Ley General 26/1984 para la Defensa de los Consumidores y Usuarios z 19.7. 1984 (BOE č. 176 z 24.7 1984), čl. 8 a 10a

⁶ Směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, ÚV L 95, 21.4.1993, s. 29—34.

⁷ Ley 36/1988 de Arbitraje z 5.12.1988 (BOE č. 293 z 7.12.1988), čl. 23 ods. 1

rozhodčí doložky nebyla vznesena v rozhodčím řízení. ESD rozhodnul, že ano, přičemž své rozhodnutí jen krátce zdůvodnil.

Na základě své předešlé judikatury⁸ zkonstatoval, že v rámci principu procedurální autonomie členských států je na národním soudu, aby posoudil přiměřenost či nepřiměřenost smluvní doložky s ohledem na konkrétní okolnosti případu⁹. ESD tak odmítl tuto otázku posuzovat sám. Dále konstatoval, že efektivní ochrana spotřebitele vyžaduje, aby národní soud z vlastní iniciativy posoudil soulad rozhodčího nálezu s evropským spotřebitelským právem a v případě nesouladu tento nálezu zrušil. Spotřebitelé jsou totiž ve vztahu k podnikatelům ve slabší pozici jednak co se týče možnosti vyjednávání i úrovně jejich znalostí, proto často nemohou ovlivnit obsah smlouvy¹⁰. Tento nepoměr mezi spotřebitelem a podnikatelem musí být tedy napraven národním soudem, který ze své vlastní iniciativy musí posoudit nepřiměřenost smluvní doložky. Jedině tak budou zajištěny cíle článků 6 a 7 uvedené směrnice. Pokud by soud tuto možnost neměl, nemohlo by být účinně zabráněno výskytu nepřiměřených podmínek ve smlouvách. Toto platí i v případě, kdy spotřebitel nevznesl námitku neplatnosti rozhodčí doložky jako nepřiměřeného ustanovení v rámci rozhodčího řízení. Pokud by soud tuto možnost neměl, byl by podkopán celý systém ochrany spotřebitele podle uvedené směrnice.

Poněkud jiný pohled na tento problém ale vzneslo Německo a Evropská komise¹¹ (a tento pohled je zastáván i kritiky uvedeného rozhodnutí ESD), kteří argumentovali tím, že postup navrhovaný ESD v podstatě maří efektivitu rozhodčího řízení a rozhodčího nálezu a podkopává princip konečnosti rozhodčího nálezu a princip omezených důvodů pro jeho přezkum. V tomto ohledu ESD odkázal na své rozhodnutí *Eco Swiss* a potvrdil, že je v zájmu efektivity rozhodčího řízení, aby soud mohl zrušit či nevykonat rozhodčí nálezu jen ve výjimečných případech. Nicméně dále uvedl, že pokud národní právo soudům přikazuje zrušit rozhodčí nálezu, který je v rozporu veřejným pořádkem tohoto státu, musí soudům umožnit zrušení rozhodčího nálezu i v případech, kdy není v souladu s evropskými normami podobného charakteru. Zde, a to je velmi důležité, ESD implicitně

⁸ Case C-237/02 *Freiburger Kommunalbauten* (2004) ECR I-3403

⁹ Podle judikatury ESD je na členském státu, aby stanovil detailní procedurální pravidla pro ochranu práv jednotlivců vyplývajících z práva EU (princip procedurální autonomie členských států), za předpokladu, že tato pravidla nejsou méně výhodná než pravidla pro ochranu práv jednotlivců vyplývajících z národního práva (princip ekvivalence) a za předpokladu, že tato pravidla neznemožňují či značně znesnadňují výkon práv vyplývajících z práva EU (princip efektivnosti).

¹⁰ Joint cases C-240/98 to C-244/98 *Océano Grupo Editorial and Salva Editores* (2000) ECR I-4941

¹¹ K případu se vyjadřovali z titulu *amicus curie*.

konstatoval, že uvedenou směrnicí chránící spotřebitele chápe jako součást veřejného pořádku. V tomto směru se sice nevyjádřil výslovně, ale odkaz na případ *Eco Swiss*, v němž posoudil evropské normy soutěžního práva jako součást evropského veřejného pořádku, tomu nasvědčuje.

Pojetí pravidel uvedené směrnice jako součásti evropského veřejného pořádku ESD dále podpořil konstatováním, že článek 6 směrnice, který stanoví, že nepřiměřené smluvní podmínky nejsou pro spotřebitele závazné, je imperativní normou. Samozřejmě, ne všechny imperativní normy je možné považovat za pravidla veřejného pořádku. ESD ale dále pokračoval konstatováním, že cílem směrnice je ochrana spotřebitele, a proto se jedná o opatření, které je nezbytné pro plnění úkolů EU. Pokud má tedy uvedená směrnice takto zásadní povahu, lze mít za to, že ji ESD považuje za součást evropského veřejného pořádku (koneckonců na tomto místě ESD opět odkázal na analogii s rozhodnutím *Eco Swiss*). Nepochybně tento závěr podporuje i tvrzení ESD, že povaha a důležitost *veřejného zájmu* na ochraně spotřebitele opravňuje národní soud ze své vlastní iniciativy posoudit přiměřenost smluvní podmínky a kompenzovat tak nerovnováhu mezi spotřebitelem a podnikatelem.

Podobně ve své argumentaci ESD pokračoval v nedávném případě *Asturcom* z roku 2009. Obdobně jako v případě *Móvil* se jednalo o rozhodčí doložku ve smlouvě o poskytování telefonních služeb spotřebiteli. Národní soud ale rozhodoval o neplatnosti rozhodčí doložky jako nepřiměřené podmínky ve smlouvě v řízení o výkon rozhodčího nálezu, přičemž spotřebitel neparticipoval na rozhodčím řízení, ani nepodal návrh na zrušení rozhodčího nálezu. Národní soud se tedy v rámci řízení o předběžné otázce dotázal ESD, zda ochrana spotřebitele podle směrnice č. 93/13/EHS znamená, že soud, který rozhoduje o návrhu na nucený výkon pravomocného rozhodčího nálezu vydaného bez účasti spotřebitele, přezkoumá neplatnost rozhodčí smlouvy i bez návrhu, a v důsledku toho zruší nález z důvodu, že uvedená smlouva obsahuje nepřiměřenou rozhodčí doložku v neprospěch spotřebitele. ESD rozhodnul, že národní soudy příslušné pro výkon rozhodčího nálezu vydaného v nepřítomnosti spotřebitele musí *i bez návrhu* posoudit, zda je rozhodčí doložka nepřiměřená, je-li podle vnitrostátních procesních pravidel možné provést takové posouzení v rámci obdobných řízení na základě vnitrostátního práva. Jde-li o nepřiměřenou doložku, přísluší tomuto soudu vyvodit veškeré důsledky, které z toho vyplývají podle vnitrostátního práva, aby se ujistil, že tento spotřebitel nebude uvedenou doložkou vázán. A to i přesto, že národní pravidla, v tomto případě španělská, neobsahují ustanovení, které by soudu umožnilo přezkoumat přiměřenost rozhodčí doložky v řízení o výkon rozhodčího nálezu.

Poté, co ESD zopakoval většinu argumentů uvedených v případě *Móvil*, na něž hojně odkazoval, konstatoval, že čl. 6 směrnice musí být považován za

normu rovnocennou vnitrostátním pravidlům, která mají uvnitř vnitrostátního právního řádu status veřejného pořádku¹². Z toho plyne, že v rozsahu, v jakém soud musí podle národních procesních pravidel posoudit i bez návrhu rozpor rozhodčí doložky s národním veřejným pořádkem, musí rovněž i bez návrhu posoudit nepřiměřenost této doložky s ohledem na článek 6 uvedené směrnice¹³. Tzn., že pokud soud ex officio aplikuje národní veřejný pořádek, musí článek 6 směrnice aplikovat stejným způsobem.

V tomto případě se zdá, že ESD zachází dál než v případě *Móvil*, protože výslovně stanoví, že čl. 6 směrnice má stejný charakter jako pravidla národního veřejného pořádku. Z toho lze pak dedukovat, že čl. 6 směrnice považuje za součást evropského veřejného pořádku, který je automaticky součástí národních veřejných pořádků.

Důsledky rozhodnutí ESD

Je zřejmé, že na základě judikatury ESD dochází ke střetu dvou protichůdných zájmů, efektivitu a jistoty rozhodčího řízení a na druhou stranu ochrany spotřebitele.

Podle rozhodnutí ESD, mj. v případě *Nordsee*¹⁴, rozhodčí řízení není součástí soudního systému aplikujícího právo EU. Svými rozhodnutími ale ESD do značné míry do rozhodčího řízení zasahuje, když umožňuje zrušení či nevykonání rozhodčích nálezů pro rozpor s evropským veřejným pořádkem. Rozhodci tak v praxi za účelem vydávání vykonatelných rozhodčích nálezů musí právo EU, tedy minimálně evropské soutěžní a spotřebitelské právo, aplikovat. ESD přitom rozhodcům neumožňuje klást ESD předběžné otázky, čímž by zajistil jednotný výklad evropského práva. O to víc se snaží kontrolovat soulad rozhodčích nálezů s evropským právem ve fázi před národními soudy. Konstatování ESD o nutnosti respektovat princip přezkumu rozhodčích nálezů jen ve výjimečných případech tak postrádá smysl a působí jen jako fráze, která má „uklidnit“ kritiky jeho rozhodování¹⁵. Zdá se totiž, že ESD nepřikládá příliš významu principu konečnosti rozhodčího nálezu a naplno podporuje jeho přezkum ve světle evropského práva.

¹² Bod 52 rozhodnutí *Asturcom*.

¹³ Bod 53 rozhodnutí *Asturcom*.

¹⁴ Case 102/81, *Nordsee Deutsch Hechseefischerei v. Reederei Mond Hochseefischerei und Reederei Friedrich Busse Hochseefischerei Nordstern* (1982) ECR 1095.

¹⁵ Toto konstatoval ESD v případě *Eco Swiss* a poté tento výrok zopakoval i v případě *Móvil* i *Asturcom*.

V případě evropského spotřebitelského práva mohou mít uvedená rozhodnutí ESD dalekosáhlé následky vůbec na možnost použití rozhodčího řízení jako způsobu rozhodování ve sporech mezi spotřebiteli a podnikateli. Není totiž zřejmé, jak široce tato rozhodnutí vykládat. Zda jsou za součást evropského veřejného pořádku považována všechna ustanovení práva EU na ochranu spotřebitele, či jen ta, která byla předmětem uvedených rozhodnutí, tedy maximálně ustanovení směrnice č. 93/13/EHS.

ESD konstatoval, že tato směrnice je opatřením, které je nezbytné k plnění úkolů EU. Znamená to tedy, že veškerá opatření nezbytná k plnění úkolů EU je nutné považovat za součást evropského veřejného pořádku a tedy za součást národních veřejných pořádků členských států? Vedle evropského soutěžního a spotřebitelského práva by další oblastí, která by na tuto úroveň aspirovala byla oblast evropského pracovního práva. Tento výklad se zdá být až příliš extenzivní. Veškeré akty přijaté v EU na ochranu spotřebitele, a je jich opravdu mnoho, by pak musely být považovány za součást evropského veřejného pořádku, protože jsou nezbytné k plnění úkolů EU. Navíc se evropská právní úprava chránící spotřebitele neustále rozšiřuje. To by v důsledku úplně znemožnilo konání rozhodčího řízení ve spotřebitelských sporech. Vedlo by to k navrácení pojetí rozhodčího řízení o několik dekad zpět a k popření principu nepřekoumávání merita sporu národními soudy.

Nicméně, pokud by byly za součást veřejného pořádku považovány jen ta ustanovení či akty, o kterých ESD judikuje, pak s přibývajícím judikaturou ESD by se zužoval prostor pro konání rozhodčího řízení ve spotřebitelských sporech. Nehledě na to, že tento postup s sebou nese notnou dávku právní nejistoty.

Možným řešením by byl postup, který navrhol generální advokát v případě *Móvil*, který však ESD ve svém rozhodnutí nezohlednil. Zatímco ESD naznačil, že součástí evropského veřejného pořádku by mohla být veškerá opatření na ochranu spotřebitele, či snad veškerá opatření nezbytná k plnění úkolů EU (což je skutečně i podle akademiků velmi široký výklad rozhodnutí ESD), generální advokát se držel spíše tradičního restriktivního výkladu veřejného pořádku, který zahrnuje otázky skutečně jen primárního a zásadního významu. Generální advokát se zdržel konstatování, že by směrnice 93/13/EHS spadala do této kategorie, a své stanovisko postavil na principu práva spotřebitele na spravedlivý proces. Tento princip uznávají veškeré moderní právní řády, stejně jako evropské právo, a proto se tento princip kvalifikuje do kategorie pravidel veřejného pořádku. Názor generálního advokáta lze tedy interpretovat tak, že jen pokud by spotřebitel byl v rámci rozhodčího řízení zbaven práva na spravedlivý proces, bylo by možné rozhodčí nález následně soudem zrušit či nevykonat.

Bylo by snad i vhodné, kdyby ESD vytvořil jakýsi „seznam“ skutečně zásadních pravidel na ochranu spotřebitele, která by byla považována za součást veřejného pořádku¹⁶. Rozhodci by tato pravidla byla v praxi aplikována, čímž by byla zajištěna efektivita rozhodčího řízení, které by bylo ukončeno finálním a vykonatelným rozhodčím nálezem a neexistovala by zde nejistota, zda bude následovat další fáze před soudem. Je ale dosti nepravděpodobné, že by ESD na toto přistoupil. Podle dosavadní judikatury si totiž vždy nechává široký prostor pro své další rozhodování. Pokud by totiž ESD začal svou judikaturou vytvářet koncept skupiny úzce definovaných skutečně zásadních unijních pravidel, musel by se smířit s tím, že v rozhodčím řízení zkrátka některá unijní pravidla respektována nebudou. Na druhou stranu by tím nedocházelo k popírání základních principů rozhodčího řízení.

Současný stav tak znamená nejistotu budoucnosti rozhodčího řízení ve spotřebitelských sporech v EU. Zatím je zřejmé, že hrozbu pro rozhodčí řízení v těchto sporech představuje jen neaplikace ustanovení směrnice 93/13/EHS. Bude ale na ESD, kam se tento trend bude dále ubírat.

Trend nastolený ESD v českém právním prostředí

V další části svého příspěvku se pokusím analyzovat, zda je trend nastolený judikaturou ESD následován i v českém právním prostředí.

Není zcela neznámou skutečností, že v české praxi se často vyskytují doložky, které umožňují, aby pouze jedna strana ustanovila rozhodce, nebo rozhodcem je osoba nějakým způsobem spjatá s jednou ze stran nebo je s jednou ze stran předem domluvena na výsledku rozhodčího řízení. Takové doložky se vyskytují zejména ve spotřebitelských smlouvách, a to převážně ve smlouvách o poskytnutí spotřebitelského úvěru či ve smlouvách o poskytování mobilních telefonních služeb. Tyto doložky pak směřují k rozhodování ad hoc rozhodci. Ve skutečnosti se nejedná o rozhodování ad hoc rozhodci, protože rozhodčí doložka co se týče výběru rozhodce a pravidel rozhodčího řízení odkazuje na soukromou rozhodčí instituci, která má formu obchodní společnosti, občanského sdružení či obecně prospěšné společnosti.

Spotřebitel je jednak ve slabší vyjednávací pozici, kdy ve vztahu k silnějšímu protějšku (poskytovateli služeb či úvěru) nemůže ovlivnit obsah smlouvy a tím vyloučit rozhodčí doložku. Z poznatků z praxe vyplývá, že rozhodčí doložka je ve smlouvě uvedena jen velmi malým

¹⁶ Liebscher, Ch., Case C-168/05, Elisa María Mostaza Claro v. Centro Móvil Milenium SL, judgement of the Court of Justice of 26 October 2006 ECR I-10421. Common Market Law Review, č. 45, 2008, s. 545-557.

a snadno přehledným písmem, a navíc běžný spotřebitel mnohdy netuší, co rozhodčí řízení vůbec je¹⁷.

Soukromá rozhodčí instituce, která daný spor rozhoduje je mnohdy spjatá s podnikatelem. Podnikatel směřuje rozhodčí doložky výlučně na jednu rozhodčí instituci a ta rozhoduje výlučně v jeho prospěch (a oběma tato praxe přináší slušné zisky). Rozhodčí nález vydaný rozhodčí institucí se stane pravomocným. Soud tento nález nemůže přezkoumávat z hlediska merita věci. Většinou tento nález nenaplnuje ani jednu podmínku §31 zákona o rozhodčím řízení (dále „ZRŘ“)¹⁸ pro jeho zrušení. Protože nebyl vydán na základě neplatné rozhodčí doložky, ani není v rozporu s veřejným pořádkem či se neobjevila ani jiná procesní pochybení, nemůže se spotřebitel proti takovému nálezu v podstatě efektivně bránit.

Na tuto situaci reagoval ve svém rozhodnutí Vrchní soud v Praze (sp.zn. 12 Cmo 496/2008), které bylo dne 13.1.2010 publikováno Nejvyšším soudem ČR ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek.

Podle tohoto rozhodnutí je „kopírování“ činnosti stálých rozhodčích soudů soukromými společnostmi obcházením zákona a rozhodčí doložky směřující k soukromým rozhodčím společnostem jsou neplatné pro rozpor s ustanovením §39 občanského zákoníku¹⁹. Tyto soukromé společnosti totiž rozhodují podle vlastních pravidel. Podle Vrchního soudu jsou k vydávání vlastních pravidel zmocněny ZRŘ jen stálé rozhodčí soudy zřízené podle základě zákona. V tomto ohledu soukromé společnosti zákon obcházejí. Podle Vrchního soudu v Praze vzhledem k tomu, že soukromé rozhodčí společnosti nejsou k rozhodovací činnosti zřízeny na základě zákona a není u nich zákonem regulována možnost vytvářet svá vlastní pravidla a současně není zákonem uložena povinnost tato pravidla publikovat v Obchodním věstníku (což je povinnost uložena ZRŘ stálým rozhodčím soudům), není možné, aby rozhodčí doložka jen odkazovala na jednací či poplatkový řád soukromé rozhodčí společnosti, přičemž by se tyto řády

¹⁷ Tento poznatek vyplývá z diskusí se zástupci jednotných kontaktních míst (podle zákona č. 222/2009 Sb., o volném pohybu služeb), které poskytují informace jak podnikatelům, tak spotřebitelům, mj, i o možnostech alternativních řešení sporů.

¹⁸ Zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů.

¹⁹ §39 občanského zákoníku: Neplatný je právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přiči dobrým mravům. Právní věta Vrchního soudu v Praze ze dne 28.5.2009, sp.zn. 12 Cmo 496/2008 zní: „Neobsahuje-li rozhodčí smlouva přímé určení rozhodce (rozhodců) ad hoc anebo konkrétního způsobu jeho určení, ale jen odkazuje ohledně výběru rozhodce (rozhodců) a stanovení pravidel rozhodčího řízení na právnickou osobu, která není stálým rozhodčím soudem zřízeným na základě zákona a odkazuje na touto právnickou osobou stanovené statuty a řády ke jmenování a výběru rozhodců, jakož i způsobu vedení rozhodčího řízení a stanovení pravidel o základech řízení, pak je taková rozhodčí smlouva neplatná pro obcházení zákona“.

automaticky staly součástí rozhodčí doložky. V tomto ohledu by totiž musela být kromě rozhodčí doložky sjednána procesní smlouva, která by uvedené procesní otázky upravila²⁰.

Pokud jde navíc o rozhodčí doložky obsažené ve spotřebitelských smlouvách, jsou-li ujednáním v neprospěch spotřebitele (což je v případě rozhodčích doložek svěřujících pravomoc soukromým rozhodčím soudům dle jejich pravidel nepochybné), dopadá na ně také §55/1 občanského zákoníku (ustanovení o smluvních ujednáních v neprospěch spotřebitele), resp. směrnice o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách (93/13/EHS z 5.4.1993), která chápe veškerá ujednání, která mají zneužívající charakter vůči spotřebiteli, jako absolutně neplatná.

Podle ustanovení § 33 ZRŘ platí, že soud zamítne návrh na zrušení rozhodčího nálezu, jestliže strana, která se domáhá zrušení rozhodčího nálezu, neuplatnila, ač mohla, námitku neplatnosti rozhodčí doložky už v rozhodčím řízení, tedy než začala jednat ve věci samé. Co se ale týče rozhodčí doložky sjednané se spotřebitelem, Vrchní soud v Praze implicitně následuje trend nastolený výše analyzovanou judikaturou ESD. Neplatnost rozhodčích doložek sjednaných se spotřebiteli by tedy i český soud měl posuzovat z úřední povinnosti, i kdyby se této neplatnosti spotřebitel sám nedovolal. Obecný soud rozhodující o výkonu rozhodčího nálezu, vydaného soukromou rozhodčí společností na základě rozhodčí doložky sjednané se spotřebitelem, by měl tento výkon odmítnout.

Na základě tohoto rozhodnutí Vrchního soudu v Praze se zvedla vlna kritiky, zejména ze strany soukromých rozhodčích institucí. Podporou jejich argumentace necitlivosti zásahu rozhodnutí Vrchního soudu v Praze do jejich činnosti byla dřívější rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, který opakovaně rozhodnul, že i soukromé subjekty mohou vést seznam rozhodců a vydávat své statuty a řády, přičemž pravidla těchto soukromoprávních subjektů pro určení rozhodců se považují za dohodu obsaženou v rozhodčí smlouvě ve smyslu ustanovení § 7 odst. 1 ZRŘ²¹.

Judikatura českých soudů je tedy poněkud rozporuplná a není zřejmé, jakým směrem se bude dál ubírat. Navíc v našich podmínkách nemá rozhodnutí soudu, byť Nejvyššího, váhu precedentu.

²⁰ Líbal, B., Malé zamyšlení nad použitím rozhodčích doložek, www.epravo.cz, článek č. 60721, 23.3.2010.

²¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 32 Cdo 2282/2008 ze dne 31.7.2008. Podobně rovněž rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 23 Cdo 5129/2007 ze dne 29.9.2009: „Rozhodčí doložka, v níž se účastníci dohodli, že rozhodce, jenž bude rozhodovat jejich případné spory vyplývající z leasingové smlouvy, bude vybrán ze seznamu rozhodců vedeného při Asociaci leasingových společností ČR, je platným ujednáním o způsobu určení počtu a osob rozhodců“.

Z tohoto důvodu se iniciativy ujal sám zákonodárce, kdy představil návrh novely zákona o rozhodčím řízení, který výrazně směřuje k posílení ochrany spotřebitelů v rozhodčím řízení.

Tento návrh vytváří tři kategorie rozhodců. Kromě ponechání možnosti ad hoc rozhodce tak, jak zní současná právní úprava, návrh vytváří kategorii rozhodce stálého rozhodčího soudu a nově kategorii autorizovaného rozhodce. Posledně dva uvedení jsou jedinými rozhodci, kteří mohou rozhodovat spory vzniklé ze smlouvy, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr ve smyslu zákona č. 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru. Pokud by tomu tak nebylo, soud má povinnost rozhodčí nález zrušit pro nezpůsobilost rozhodce. Kvalitu rozhodců stálých rozhodčích soudů garantuje tento rozhodčí soud, který je zřízen na základě zákona. Kvalitu autorizovaných rozhodců bude garantovat stát. Návrh stanoví podmínky pro výkon činnosti autorizovaného rozhodce, které mj. zahrnují složení zkoušky autorizovaného rozhodce²², zápis do seznamu autorizovaných rozhodců (povede Ministerstvo spravedlnosti) a dosažení minimálního věku 30 let. Podle navrhované novely ZRŘ by měl být dále vytvořen elektronický rejstřík rozhodčích nálezů a zavedení dohledu nad činností autorizovaných rozhodců. V rámci zachování nevěřejnosti rozhodčího řízení bude moci do rejstříku rozhodčích nálezů nahlížet jen Ministerstvo spravedlnosti, soudy a exekutoři při výkonu exekuční činnosti.

S cílem posílení ochrany spotřebitele, který častokrát není vybaven dostatečnými informacemi a zkušenostmi, návrh dále stanoví, že rozhodčí doložka ve smlouvách o poskytnutí spotřebitelského úvěru musí být na samostatné listině s podpisy obou stran. V tomto ohledu lze spatřovat velký posun ve smyslu posílení ochrany spotřebitelů, protože doposud byla zákonem stanovena jen podmínka písemnosti rozhodčí doložky. Proto se v praxi často stávalo, že rozhodčí doložka byla zakotvena v obchodních podmínkách smlouvy hlavní, navíc jen velmi malým písmem, a proto spotřebitel o existenci rozhodčí doložky mnohdy ani nevěděl. Uvedený návrh má tedy za cíl spotřebitele výslovně upozornit na existenci rozhodčí doložky, aby sám ze své svobodné vůle mohl posoudit, zda souhlasí s řešením svého případného sporu v rozhodčím řízení.

Proto, aby se zabránilo matení spotřebitelů a veřejnosti vůbec o tom, jaký subjekt je rozhodčím soudem, návrh novely ZRŘ stanoví, že označení „rozhodčí soud“ při výkonu rozhodčí činnosti může užívat pouze stálý rozhodčí soud zřízený na základě zákona.

Z uvedeného je patrné, že cílem návrhu novely ZRŘ je posílení ochrany spotřebitele v rozhodčím řízení. Nicméně návrh nesměřuje na ochranu všech

²² Úspěšné složení zkoušky se nebude požadovat u soudců, advokátů, notářů či soudních exekutorů.

spotřebitelů, ale jen těch, kteří vstupují do právních vztahů, jejichž předmětem je poskytnutí spotřebitelského úvěru. Návrh tedy zřejmě jen reaguje na problém, který se v časté míře vyskytuje v praxi, a zároveň se nesnaží do praxe zasahovat až příliš. Otázkou tedy je, zda je takováto úprava dostačující nebo by navrhovaná úprava měla být vztažena na všechny spotřebitele. V tomto ohledu je tedy třeba vést diskusi s praktickými i akademickými odborníky v této oblasti.

Závěr

Cílem tohoto příspěvku bylo analyzovat možnost konání rozhodčího řízení ve spotřebitelských sporech. Zatímco obecně se má za to, že arbitrabilita sporů se rozšiřuje i na oblasti, které nejsou čistě obchodního charakteru, v případě spotřebitelských sporů se tento trend zdá být spíše opačný. Státy a jejich právní řády daly rozhodčímu řízení poměrně širokou volnost, kdy do rozhodčího řízení zasahují jen omezeně, z přesně vymezených důvodů. Právě na vůli těchto států záleží atraktivita rozhodčího řízení jako alternativního způsobu řešení sporů.

Nicméně, v poslední době se zdá, že si státy uvědomily, že míra volnosti daná rozhodčímu řízení může mít za následek porušování některých pravidel, které tyto státy chápou jako součást svého veřejného pořádku. V tomto ohledu ingeroval především ESD, kdy svou judikaturou možnost konání rozhodčího řízení ve spotřebitelských sporech spíše omezuje. Ve výše citovaných případech *Móvil* a *Asturcom* ESD naznačil, že po vzoru rozhodnutí *Eco Swiss* v oblasti evropského soutěžního práva je další oblastí, kterou chápe jako součást evropského veřejného pořádku, právě oblast evropského spotřebitelského práva. Tím rozšiřuje možnost zasahování národních soudů do rozhodčího řízení, pokud je rozhodčí doložka považována za nepřiměřenou smluvní podmínku. Zároveň však zužuje arbitrabilitu spotřebitelských sporů a narušuje princip konečnosti a vykonatelnosti rozhodčích nálezů. V konečném důsledku tak narušuje atraktivitu rozhodčího řízení, pokud je účastníkem sporu spotřebitel.

ESD je ve svých rozhodnutích tradičně vágní a ponechává si prostor pro další rozhodování. Není proto zřejmé, jak široce lze ochranu spotřebitele v rozhodčím řízení pojímat a do jaké míry je možnost konání rozhodčího řízení ve spotřebitelských sporech zúžena. Bude tedy nutné vyčkat na další rozhodnutí ESD v tomto směru.

Tento trend zvýšené ochrany spotřebitele je následován i v českém právním prostředí. Nejvyšší soud ČR reflektuje problémy vznikající ve spotřebitelských smlouvách, které obsahují rozhodčí doložku, a snaží se spotřebitele intenzivněji chránit. Tento trend je patrný na základě skutečnosti, že se Nejvyšší soud ČR rozhodl publikovat rozhodnutí Vrchního soudu v Praze, podle kterého jsou rozhodčí doložky směřující k rozhodování soukromou rozhodčí institucí neplatné. Tímto zohledňuje právě nedostatečnou míru informovanosti spotřebitele ohledně rozhodčího

řízení a chrání je před nekalými praktikami některých soukromých rozhodčích institucí. Na tento trend navazuje i český zákonodárce návrhem novely ZRŘ, jejímž cílem je zvýšená ochrana spotřebitele v rozhodčím řízení. Nicméně zákonodárce se rozhodl chránit jen spotřebitele, kteří jsou stranou smlouvy o poskytnutí spotřebitelského úvěru. Zůstává tak otázkou, zda připravovaná novela není příležitostí k posílení ochrany všech spotřebitelů nebo naopak by tento postup zacházel až příliš daleko.

Literature:

- Graf., B.U., Appleton, A.E., Elisa María Mostaza Claro v. Centro Móvil Milenium: EU Consumer Law as a Defence against Arbitral Awards, ECJ Case C-168/05, ASA Bulletin, 1/25, 2007
- Landolt, P., Limits on Court Review of International Arbitration Awards Assessed in light of States' Interests and in particular in light of EU Law Requirements, Arbitration International, č. 23/1, 2007
- Líbal, B., Malé zamyšlení nad použitím rozhodčích doložek, www.epravo.cz, článek č. 60721, 23.3.2010
- Liebscher, Ch., Case C-168/05, Elisa María Mostaza Claro v. Centro Móvil Milenium SL, judgement of the Court of Justice of 26 October 2006 ECR I-10421. Common Market Law Review, č. 45, 2008, s. 545-557
- Lisse, L., Neplatnost rozhodčí smlouvy arbitrážního centra aneb konec (pod-vodníků?) rozhodců ad hoc v Čechách, na Moravě a ve Slezsku? www.epravo.cz, článek č. 60960, 31.3.2010
- Pavillon, Ch. M.D.S., ECJ 26 October 2006., Case C-168-05 Mostaza Claro v. Centro Móvil Milenium SL – The Unfair Contract Terms Directive: The ECJ's Third Intervention on Domestic Procedural Law, European Review of Private Law, č. 5, 2007
- Žíla, M., Rozhodčí doložky sjednané ve prospěch servisních organizací pro rozhodce ve světle rozsudku Vrchního soudu v Praze ps.zn. 12 Cmo 496/2008, www.epravo.cz, článek 60447, 3.3.2010

Contact – email

JanaHerboczkova@seznam.cz